

קול צופיך

מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

תזריע-מצורע - תשנ"ט - מאת מרן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מרן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

פרשת השבוע : תזריע-מצורע

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשנ"ט.

"ברכנו" - "ותן ברכה" וספירת העומר

הלכות "ברכנו" - "ותן ברכה" בקיץ ושאלת גשמים והזכרת גשמים בקיץ

אומרת המשנה במסכת ברכות (לג, ב) "מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים (ובמסכת מגילה הוסבר מדוע שאלת גשמים נתקנה בברכה התשיעית כנגד מפקיעי שערים שעליהם אמר דוד "שבור זרוע רשע" מגילה יז, ב).

ובגמרא (כט, ב) מבואר "טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו" יוצא מהגמרא שלכאורה שאלת גשמים והזכרת גשמים זהים הם אך יש הבדל ביניהם. כי הגמרא (ברכות כט, א) אמרה "טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפילה". ואילו בהזכרה לא יכול לאומרה בשומע תפילה (עיין שם תד"ה מפני).

והנה בגמרא בתענית (ג, ב) מבואר שמי שאמר "מוריד הגשם" בימות החמה מחזירין אותו והסביר רש"י "מוריד הגשם מחזירין אותו - דמיעצר וכיון דבעא אמיתרא לא התפלל תפלתו כהוגן וחוזר לראש הברכה ואומרה בלא מוריד הגשם לפי שהגשמים בקיץ סימן קללה הן מפני הקציר".

דברי רש"י חשובים ביותר להבנת הלכות שאלת גשמים, שהרי הגמרא ורש"י דברו על הזכרת גשמים ומרן הבית יוסף והבית חדש למדו מכאן הלכה שלא נזכרה בגמרא. דהיינו אם אדם הזכיר גשם בקיץ מחזירין אותו, על אחת כמה וכמה אם שאל גשמים בקיץ מחזירין אותו, מפני ששאלת גשמים בקיץ זהו סימן קללה, ואת זה למדו הב"י והב"ח בקל וחומר מהזכרת גשמים ומדברי רש"י הנ"ל.

בשבוע שעבר, בחול המועד, דברנו על מוריד הטל ולא הספקנו לדבר על ברכה תשיעית.

יש הבדל בין נוסח הספרדים ורבנו האר"י ז"ל, שבימות הגשמים אומרים "ברך עלינו" ובימות החמה "ברכנו". ונוסח האשכנזים אומרים גם בקיץ "ברך עלינו" אך אינם מזכירים מטר אלא אומרים "ותן ברכה", על כן כאשר נדבר להלן על הלכות שאלת גשמים בטעות, כוונתנו, אם אמר בטעות "ברך עלינו" בקיץ לנוסח הספרדים, או אמר "ותן טל ומטר לברכה" לנוסח האשכנזים.

מחלוקת רבינו יונה והראב"ה

כתב מרן השולחן ערוך (קיד, ד) "אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה". ובסעיף ה' פסק שאם בימות הגשמים לא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל חוזר. ובסעיף ו' כתב: "במה דברים אמורים שמחזירין אותו, כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם ולא אמר "מוריד הטל", היינו כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה ואז חוזר לראש התפילה" וכו'. "ואפילו אם סייך הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש אין צריך לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה". יש מחלוקת יסודית בין רבינו יונה לראב"ה בענין זה, אם אדם סיים את הברכה, ואמר "ברוך אתה ה' מחיה המתים" ונזכר שלא אמר "משיב הרוח ומוריד הגשם", האם יאמר כאן או שיחזור לראש הברכה?

לפי הראב"ה: אם סיים ברכה ולא התחילת ברכה הבאה הרי זה כאילו עדיין לא סיים את הברכה הקודמת ויכול לתקן עכשיו בדבר שחייב לחזור.

ולפי רבינו יונה: אם סיים את הברכה, אף על פי שלא התחיל את הברכה הבאה אינו יכול לתקן בין הברכות וחוזר לראש.

מרן השולחן ערוך פסק כמו הראב"ה שרק אם התחיל את הברכה הבאה אז חוזר לראש אבל אם סיים את מחיה המתים ולא התחיל את אתה קדוש - יכול לתקן במקום ויש לזה השלכות לעוד הלכות.

המשנה ברורה בבאור הלכה, (ק"י ד"ה "בלא חתימה") כתב את המחלוקת הזו ונוטה לומר שלא פוסקים כהשולחן ערוך שפסק כהראב"ה אלא פוסקים כרבינו יונה, וכתב ששמע מהגאון בבאור הגר"א שפוסק גם כן כרבינו יונה, ועיין בדבריו "להכריע נגד השולחן ערוך קשה מאד והרבה מגדולי האחרונים קיימי בשיטת השו"ע".

ומכל מקום גם המשנב"ר לא יגרום לברכה לבטלה כגון מי ששכח לומר "יעלה ויבוא" בראש חודש ונזכר לאחר שסיים את ברכת "המחזיר שכינתו לציון" שלפי הראב"ה יאמר שם "יעלה ויבוא" וגם המשנב"ר יודה בזה שכך צריך לעשות. אבל בשאלת גשמים אם אדם סיים את ברכת השנים ואמר "ברוך אתה ה' מברך השנים, ונזכר שלא אמר ותן טל ומטר לברכה, אינו מתקן במקום הואיל ויכול לתקן "בשומע תפילה".

אבל אנו לא זזים מדעת השולחן ערוך שפסק כהראב"ה שאם סיים ברכה ולא התחיל את הברכה הבאה יכול לתקן במקום גם בברכת השנים. לכן, אם אמר "מחיה מתים" ולא הזכיר גשמים וגם לא הזכיר טל ונזכר שם - יתקן במקום ויאמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" לפני שיתחיל אתה קדוש. וכן אם אמר ברכנו במקום ברך עלינו ונזכר לאחר שאמר "מברך השנים" - מתקן במקום לפני "תקע בשופר". ואם אמר "המחזיר שכינתו לציון" ולא הזכיר יעלה ויבוא בראש חודש בשחרית ובמנחה יאמר שם יעלה ויבוא.

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

תזריע-מצורע - תשנ"ט - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

שיטת הגאון

ולענין הוכחת המשנב"ר מהגאון בבאורו, לא ברור שאכן דעת הגר"א כרבינו יונה, כי הראב"ה הוכיח את שיטתו מברכת המזון ביום שבת, שהגמרא אומרת שאם אדם ברך את ברכת המזון וסיים את ברכת "בונה ירושלים" ונזכר ששכח לומר "רצה" - אומר ברכה מיוחדת "ברוך שנתן" לאחר ברכה שלישית לפני ברכת הטוב והמטיב, ומדוע לא חוזר לראש הברכה או לראש ברכת המזון? מוכח מכאן שאפשר לתקן בסוף הברכה אם לא התחיל ברכה שלאחריה.

ורבינו יונה הקשה דוקא מהוכחה זו שהרי אדרבה לפי הראב"ה היה צריך לומר רק "ברוך מקדש השבת" ומדוע נתקנה ברכה מיוחדת? הרי זו ראייה שסוף ברכה זה ממש סיום ואי אפשר לתקן במקום ובהיות שהגר"א הביא קושיה זו בס"ק י"ז לכן הסיק המשנב"ר שגם הגר"א סובר כרבינו יונה.

אלא שלא נראה כן מהגר"א שהרי בס"ק י"ח הוא הביא את תירוצו של מרת הבית יוסף לקושיה על הראב"ה. וכן מתרץ מרת הבית יוסף שהרי יש הבדל בין ברכת המזון שבה תיקנו ברכה מיוחדת אם אמר "בונה ירושלים" ונזכר ששכח לומר "רצה" לבין תפילה שאם אמר "מברך השנים" שאומר "ותן טל ומטר לברכה" לפני "תקע".

כי ברכת המזון מדאורייתא כוללת שלש ברכות, ועל כן כשסיימת שלוש ברכות, סיימת לגמרי את ברכת המזון מן התורה, והראיה שאנו עונים "אמן" אחר בונה ירושלים, לכן שם צריך לברך ברכה מיוחדת "ברוך שנתן" אם שכח לומר "רצה". אבל בתפילה הז"ל תקנו לנו ח"י ברכות ולאח"כ הוסיפו ברכה י"ט, ואין אפשרות להוסיף ברכה נוספת וכן הוסיף הפסק בתפילה לכן אומר במקום "ותן טל ומטר" ומעתה בהיות שהגר"א הביא זאת בס"ק י"ח משמע שהוא סובר כהראב"ה וכמו השולחן ערוך שאם סיים את הברכה יכול לתקן במקום, אם לא התחיל את הברכה הבאה במקום שחייב לחזור כמו שכתב בב"י (עיי' ט"ז ס"ק י"ב).

שאלת גשם בקיץ

בחורף כבר הזכרנו אם אדם לא שאל גשמים כלומר שלא אמר "ותן טל ומטר לברכה" ונזכר לאחר שסיים את ברכת השנים וטרם התחיל ברכת "תקע" אומר במקום "ותן טל ומטר לברכה". ואם נזכר אחר כך אומר בשומע תפילה, כמבואר בשו"ע בסימן קי"ז "אם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפילה, אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפילה" (ועיי' מג"א שם ס"ק ה'). אבל אם אדם שאל גשמים בקיץ כתוב "אם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו" (סעי' ג') משמע שלא יכול לתקן בסיום הברכה או בשומע תפילה. ועל כך שואלים מדוע אם שאל מטר ונזכר לאחר שאמר "מברך השנים" - אינו יכול לומר במקום "ותן ברכה", מדוע צריך לחזור? ומדוע לא יכול לתקן ולומר בשומע תפילה "ותן ברכה" או "וברך שנתנו בטללי רצון"?

אלא, נזכר בדברי רש"י (בתענית ג, א) האמורים על הזכרת גשמים - ומרת הב"י אמר שהם גם על שאלת גשמים - שהזכרת או שאלת גשמים בימות הקיץ זה סימן קללה, ועל כן, מי שלא הזכיר גשם בחורף הריהו מחסיר דבר בתפילה, ואת זה אפשר לתקן על ידי הוספה במקום או בשומע תפילה. אבל מי ששואל גשמים בקיץ הרי זה סימן קללה ואת סימן הקללה אי אפשר לתקן על ידי אמירת "ותן ברכה" או במקום או בשומע תפילה, לכן תיקון של קלקול יכול

להיות רק על ידי שחזור שוב על הברכה בנוסח של הקיץ "ברכנו" או לאשכנזים "ותן ברכה".

שלושים יום או תשעים פעם

כתב השולחן ערוך (קיד, ס): "אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם ואינו צריך לחזור" (כי לפי הירושלמי וכן פסק השו"ע בסעי' ח' שאם תוך ל' יום מסופק אם הזכיר, חוזר). דין זה נלמד לפי הגמרא (ב"ק כד) שם הובאה מחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר אימתי נחשב שור מועד, לפי רבי יהודה אם נגח השור שלש פעמים בשלשה ימים, ולפי רבי מאיר אם נגח השור שלש פעמים אפילו ביום אחד הריהו שור מועד, ונפסקה ההלכה כרבי יהודה.

והנה בב"י (קיד) הובאה מחלוקת רבינו פרץ והמהר"ם מרוטנבורג: לפי רבינו פרץ דווקא לאחר שלושים יום אדם מתרגל בתפילה ואז אם יש לו ספק, חזקה שהורגל כבר בנוסח החדש אבל תוך ל' יום - לא, אפילו אם אמר תשעים פעם.

אבל לפי מהר"ם מרוטנבורג, אם אדם אמר ביום אחד 90 פעם - הריהו כבר התרגל ולאחר כך אינו חוזר אם יש לו ספק, כי חזקה שאומר את הנוסח המתוקן. כפי שיטת רבי מאיר.

ושואלים כיצד פסק המהר"ם כרבי מאיר הלא הלכה כרבי יהודה? ואכן השלי"ה הקדוש סובר כמו רבינו פרץ, ובשולחן ערוך הרב של רבינו זלמן כותב את ההלכה של צ' יום וכותב שיש חולקים על כך ולכן סובר שאין לסמוך על כך לכתחילה אבל אם אמר אדם 90 פעם, ויש לו ספק, לא יברך שוב.

ולמעשה אנו מורים שלכתחילה כמו השולחן ערוך שפסק שמתחילה יש לומר 90 פעם "אתה גבור... מוריד הטל" ואז לאחר כך אם יש לו ספק אינו חוזר.

ומה שהקשו מדוע פוסקים כמהר"ם שפסק כרבי מאיר - אין זה פסק כרבי מאיר אלא פסק כמו הרעיון של רבי מאיר. בשור אנו לא פוסקים כרבי מאיר כי אם נגח ביום אחד אפשר לומר שזו התקפה שגעונית ולא שור מועד, אבל כאן יש ענין של הרגל הלשון והרגל לשון זה יכול להיות על ידי אמירת 90 פעם, נמצא שפוסקים כאן לפי השיטה של רבי מאיר. ואולי רבי יהודה יודה כאן כמו שאמרנו, שהרגל לשון שונה משור מועד (ועיי' מג"א ס"ק יג וט"ז יג).

הרעת החזקה של 90 פעם או 30 יום

הפוסקים הזכירו מקרים רבים בהקשר להרגל הלשון, לפני 90 פעם, לאחר 90 ובתוך 30 יום.

א.אדם אמר במשך יומיים לאחר הפסח "ברכנו" או "ותן ברכה" כמו שצריך לומר, והוא מרגיש בנפשו שכבר התרגל כמו שצריך לומר.

לפי הרב בית דוד אם הוא מרגיש שכבר התרגל, הרי אעפ"י שלא עברו 30 יום ולא אומר 90 פעם הרי חזקה שהוא רגיל בנוסח הזה אבל הפתח הדביר כתב, שחזקת הרגל הלשון נקנית דווקא 30 יום ולא בהרגשת הלב, השונה מאדם לאדם (ראה כה"ח קי"ד אות ב"ן).

ב.אדם התפלל מנחה, ובליילה לפני ערבית או לאחריה התעורר אצלו ספק האם במנחה אמר "ברכנו" או אמר "ברך עלינו" או בנוסח

